

Сутність антиглобалістського руху

26

Засоби масової інформації всього світу, зокрема й українські, часто приділяють увагу акціям протесту, які організовують антиглобалісти. В пересічній людини із цих інформаційних повідомлень склалося доволі специфічне уявлення про антиглобалістський рух.

Микола ТРОФИМЕНКО,
аспірант Маріупольського
державного
гуманітарного університету

Більшість асоціює його з молодими людьми, які під час великих міжнародних самітів, конференцій, зустрічей різноманітних міжурядових організацій або окремих країн громлять вітрини магазинів, розпочинають майже бойові дії з поліцією та порушують спокій мирних жителів. Насправді така думка хибна. Прояви антиглобалістського руху набагато ширші, ніж уявляє більшість людей. На превеликий жаль, в Україні майже немає фундаментальних статей, монографій або інших джерел, з яких можна було б дізнатись, у чому насправді полягає сутність антиглобалістського руху, а інформації про його діяльність в Україні взагалі нема. Ми спробуємо виправити цю ситуацію й розкрити поняття антиглобалізму.

Антиглобалізм – явище досить молоде. Воно з'явилося на початку ХХ століття, і для повного осмислення його необхідно чітко розуміти процес, що його породив – глобалізацію. Дати чітке визначення поняттю глобалізації – завдання доволі складне. Єдиного визначення просто немає, що пояснюється багатоплановістю проявів глобалізації, її неоднаковим впливом на різні сфери життєдіяльності людини. Відповідно різні дослідники по-різному визначають цей процес.

На нашу думку, найуніверсальніше визначення глобалізації дала Організація Об'єднаних Націй. Як зазначено в доповіді Генерального секретаря ООН Кофі Анана про роботу організації від 31 серпня 1999 року, глобалізація – це загальний термін, що означає дедалі складніший комплекс транскордонних взаємодій між фізичними особами, підприємствами, інститутами та ринками, який проявляється у розширенні потоків товарів, технологій і фінансів, у неухильному зростанні та посиленні впливу міжнародних інститутів громадянського суспільства, у глобальній діяльності транснаціональних корпорацій, в істотному розширенні масштабів

транскордонних комунікаційних та інформаційних обмінів, передусім через Інтернет, у транскордонному перенесенні захворювань та екологічних наслідків і дедалі більшій взаємопов'язаності певних типів злочинної діяльності [6].

Відповідно глобалізація – це якісно нова сходинка розвитку процесів інтернаціоналізації економічних, політичних, культурних і правових аспектів громадського життя, коли взаємозалежність національних соціумів досягла такого рівня, в результаті чого відбулися кардинальні зміни в житті всього світового співтовариства, яке поступово перетворюється на цілісний суспільний організм.

На думку більшості дослідників, саме негативні наслідки глобалізації спричинили появу антиглобалістського руху.

Розглядаючи сутність антиглобалістського руху, маємо окремо зупинитися на самому терміні «антиглобалізм». Сьогодні антиглобалізм перетворився на так званий бренд-парасольку, який був нав'язаний засобами масової інформації та під яким співіснують і розвиваються різноспрямовані, іноді протилежні, рухи й ідеології [2, с. 87].

Даючи визначення антиглобалізму, ми передовсім розглядаємо його як суспільно-політичний рух, а не систему поглядів на світ, що заперечує глобалізацію як процес.

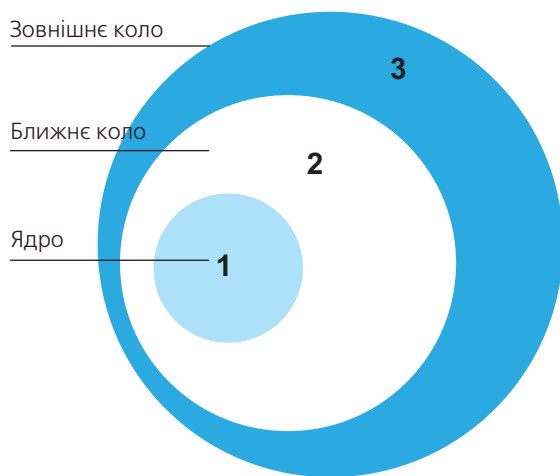
Поняття «антиглобалізм» як суспільно-політичний рух «працює» у трьох «зонах» [2, с. 90].

Центральна «зона», яка становить ядро руху, квінтесенцію бренду антиглобалізму, формується організаціями, котрі одночасно відповідають двом принципам критеріям:

– участь у дзеркальних акціях, пов'язаних із проведенням великих міжнародних самітів і конференцій;

– наявність у програмних документах та публічних заявах вимог, спрямованих на боротьбу з неолібералізмом.

За використання таких критеріїв кількість організацій, які можуть вважатися власне антиглобалістськими, чітко звужується до організацій, що беруть участь у формуванні громадської думки про прийняття рішень міжнародних організацій. Додатковим критерієм визначення «ядра» може бути часовий чинник: переважна частина ядра антиглобалістських організацій з'явилася після 1997 року часто в результаті серії акцій або кампаній у ЗМІ (*ATTAC, Indymedia, Ya Basta, Direct Action Network, No Logo*). Усі визначені критерії працюють для всіх найбільш згадуваних у пресі організацій. Названі критерії можуть вважатися такими, що працюють та є адекватними, ще й тому, що громадська думка та боротьба за її формування є пріоритетним напрямом діяльності антиглобалістів.

Візуальна схема визначення антиглобалізму як громадсько-політичного руху

Коло, найближче до ядра, складається з організацій, які можуть не брати участі у протестних акціях (або брати участь на нерегулярній основі), але визнаються ядром руху антиглобалістськими. Найчастіше йдеться про профспілки, релігійні організації, організації у країнах третього світу та екологічні організації.

Зовнішнє коло формується організаціями, які називають себе антиглобалістськими, але ядром руху такими не визнаються. Найчастіше такі організації заявляють про свою боротьбу з неолібералізмом або його проявами, однак через деякі обставини не включені до мережі антиглобалістського руху і не беруть участі в його акціях. Серед таких організацій найбільша кількість терористичних організацій, які часто проголошують схожі цілі, але діють неприйнятними для ядра антиглобалістського руху методами. Сюди належать також організації релігійно-фундаменталістського, патріотичного та націоналістичного характеру, які представляють так званий консервативістський антиглобалізм.

Теоретично можна виділити таке коло організацій, що називаються у пресі або у науковій літературі антиглобалістськими, однак себе такими не вважають [2, с. 91].

Зародження антиглобалістського руху, на переконання багатьох учених, зумовлене комплексом чинників – об'єктивних і суб'єктивних.

Антиглобалістські акції, на думку багатьох дослідників, могли з'явитися тільки у визначеному інформаційному просторі, який почав складатися переважно в 1990-ті роки. Його головною відмінністю стало збільшення частки дискурсу, орієнтованого на глобальні проблеми і критичне ставлення до політики світових держав, міжурядових організацій та ТНК. «Саміт Землі», який пройшов у 1992 році в Ріо-де-Жанейро під егідою ООН і куди були запрошені міжнародні громадські організації, являв собою серію конференцій з проблем екології та сталого розвитку й зафіксував цілу низку важливих тенденцій у глобальному дискурсі [5, с. 153].

По-перше, широке представництво міжнародних неурядових громадських організацій на цьому саміті засвідчило зростання зацікавленості світового співтовариства у глобальних проблемах. Питання, які раніше розглядалися у досить вузькому колі політиків, спеціалістів, експертів та вчених (Римський клуб), нині дедалі частіше виносять на широке обговорення.

По-друге, дедалі чіткіше проявлялося прагнення широкі кін населення різних країн зрозуміти причини зростання нестабільності у світі.

Антиглобалізм як суспільно-політичний рух уперше заявив про себе 1 січня 1994 року. Того дня в Мексиці (штат Чіапас) почалося озброєне повстання індіанців. Вони захопили столицю штату, інші населені пункти й оприлюднили свої плани наступу на Мехіко [4, с. 385].

Партизанські виступи є звичним явищем у країнах Латинської Америки, проте саме в цьому випадку повстанці, які проголосили себе Сапатистською армією національного визволення – САНВ (на честь селянського лідера Мексиканської революції 1910–1917 років Еміліано Сапати), почали активні дії саме під час набуття чинності угоди про вільну торгівлю у Північній Америці (НАФТА). Ця угода стала імпульсом до лібералізації економіки Мексики й інтеграції ринків США, Канади та Мексики. Іноземні компанії почали справжній наступ на землі селян-індіанців. Виступаючи проти таких дій іноземних компаній, сапатисти заявили, що їхні проблеми безпосередньо пов'язані з процесом неоліберальної глобалізації.

Серед інших ознак руху сапатистів варто зазначити такі: відсутність прагнення захоплення влади, не були встановлені зв'язки з політичними партіями, не захоплювали матеріальні цінності. За допомогою озброєного повстання сапатисти спробували привернути увагу громадськості до своєї проблеми. Протест трьох тисяч індіанців було придушено урядовими військами, але повстання Сапатистської армії національного визволення по праву можна вважати початком глобального руху антиглобалістів. Активісти САНВ розробили нову стратегію протесту – за допомогою електронної пошти до різних громадських організацій світу вони надсилали спеціальні електронні листи, в яких містився сигнал «SOS» [4, 386].

Іншою характерною ознакою повстання стали тісні міжнародні зв'язки селянського руху з лівими організаціями Центральної та Латинської Америки, а також з лівими європейськими організаціями.

Саме завдяки цьому вдалося створити глобальну мережу солідарних груп, які організовували акції протесту проти дій мексиканського уряду по всьому світі. Влітку 1996 року знову з допомогою Інтернету сапатисти, які до того часу вже стали символом супротиву глобалізації, організували у штаті Чіапас, у резиденції лідера САНВ субкоманданте Маркоса в Лакадонському лісі, нараду більш як трьох тисяч активістів та вчених із 42 країн світу п'яти континентів. На цьому зібранні обговорювались завдання боротьби проти неолібералізму у глобальному масштабі. Саме на цій зустрічі було створено Міжнародну мережу альтернативного спілкування (*INAC* –

International Network of Alternative Communication), яка стала основою для формування численних організацій, що підтримували сапатистський рух.

Інформація про Сапатистську армію народного визволення, ідеї сапатистів стали широко відомі в Європі та світі здебільшого завдяки публікаціям статей, виступів Маркоса в авторитетному європейському виданні «*Le Monde Diplomatique*».

Отже, САНВ справедливо вважається попередником антиглобалістського руху. Саме під час розвитку глобальної мережі солідарності із сапатистами було створено організації та структури, які взяли на себе організацію нових акцій протесту проти глобалізації.

Чому повстання у Мексиці набули такої значущості? По-перше, це був перший виступ проти міжнародної інтеграції, яку нав'язують згори без урахування об'єктивних перепон та точки зору населення; по-друге, незважаючи на те, що антиглобалісти не сприйняли запропонованих лідером САНВ Маркосом методів боротьби, він відіграв велику роль як ідеолог антиглобалізму; по-третє, сапатистське повстання стало класичним прикладом мережевої війни [2, с. 128].

Між 1997 та 1999 роками переважно в Європі відбувалися події, які підготували створення справді глобальної мережі противників неоліберальної глобалізації.

Одним із каталізаторів цих подій стала зростаюча роль ТНК у світі. Варто зазначити, що становлення ТНК як повноправного учасника світополітичної взаємодії почалося досить давно – з історичної точки зору говорити про це можна принаймні з початку ХХ століття. Справді новими наприкінці ХХ століття стали ті можливості політичного впливу, які відкрилися для ТНК з погляду впливу на норми регулювання економічних процесів у справді глобальному масштабі – передусім завдяки краху соціалістичного блоку з його ідеологічним неприйняттям ТНК та переходу більшості країн, що розвиваються, від політики обмежувального регулювання прямих іноземних інвестицій до політики їх активного залучення [8, с. 245].

Зростання ролі антиглобалістських організацій у світовій політиці призвело до різкого посилення уваги до екологічних і гуманітарних аспектів діяльності ТНК. Діяльність транснаціональних бізнес-структур, на думку антиглобалістів, входить у суперечність з інтересами захисту прав людини, навколишнього середовища, культурного різноманіття та особистої свободи. Як сказала провідна авторка антиглобалістка, канадська журналістка Наомі Кляйн у своїй роботі «*NO LOGO. Люди проти брендів*» по слідах кросівок компанії *Nike* зацікавлені люди дійшли до експлуаторських потогінних цехів у В'єтнамі; мініатюрні прикраси Барбі привели слідопитів на Суматру, де використовується дитяча праця; пакетики кави Латте від *Starbucks* – на розпечені кавові плантації Гватемали, а нафта *Shell* – у завалені відходами бідні села в дельті річки Нігер [7, с. 16].

Так, здебільшого завдяки зусиллям антиглобалістських організацій екологічного та гуманітарного напрямку 1998 року було зірвано підписання Багатосторонньої інвестиційної угоди (*Multilateral Agreement on Investment, MAI*), за прийняття якої виступали великі ТНК. Одним з основних звинувачень антиглобалістів на адресу цієї угоди стала закрита схема її розробки, завдяки чому основні її положення довгий час залишалися прихованими від громадськості. Початок переговорів стосовно *MAI* 1995 року у ЗМІ практично не висвітлювався, однак на початку 1997-го стартувала велика кампанія протесту, до якої було залучено понад 50 спеціалізованих сайтів і більш як 200 інформаційних агентств. Опоненти *MAI* привернули увагу громадськості до того, що проект угоди передбачав серйозні обмеження на проведення національними державами політики

регулювання іноземних інвестицій. Зокрема, критикували трактування поняття «обмеження прав інвестора», яке давало можливість розглядати як «обмеження» практично будь-яке рішення держав, спрямоване на підвищення екологічних, трудових і соціальних стандартів. Крім того, положення про недискримінацію інвесторів унеможливили використання бойкоту інвестицій як інструмент впливу на країни, в яких порушують права людини. Як зазначив один з активістів антиглобалістського руху, «якби *MAI* було прийнято раніше, то в Південно-Африканській Республіці до сьогоднішніх правив би апартеїд, а Нельсон Мандела сидів би у в'язниці» [7, с. 247].

Кампанія проти *MAI*, у ході якої було оприлюднено подробиці переговорів, які раніше вважалися технічними та нецікавими, стала одним з перших успішних прикладів протистояння інтересам ТНК з боку антиглобалістів на міжнародній арені.

Іншим прикладом діяльності антиглобалістів наприкінці 90-х років ХХ століття стала діяльність організації *PGA*. *PGA* – «*People's Global Action*» – мережева організація нового типу, яка відіграла роль каталізатора руху, згодом названого журналістами «антиглобалістським», організувала протягом 1998–1999 рр. серію акцій протесту проти СОТ у Женеві та Бірмінгемі. 18 червня 1998 року одночасно у 40 країнах світу відбувся зніційований *PGA* «Всесвітній карнавал проти капіталізму». Акція довела високий ступінь ефективності мережевої координації політичних дій організацій, якій входять до *PGA*.

Першою міжнародною великою акцією протесту антиглобалістів вважається виступ американської молоді в листопаді 1999 року в м. Сіетлі (США), обраному для проведення конференції міністрів країн-учасниць СОТ. Акції протесту розпочалися на заклик профспілок (АФТ-КПП) та неурядових організацій («Народ за справедливу торгівлю / Мережа опозиції СОТ» та «Спільнота прямих дій»). Ті протести зібрали більш як 50 тисяч людей із 55 країн світу і супроводжувалися сутичками з поліцією, акціями насилля та вандалізму. Журналісти справедливо охрестили ці події «битвою за Сіетл».

30 листопада 1999 року, в перший день акції, демонстранти змогли заблокувати вулиці й зірвати відкриття сесії СОТ, не пропустивши ні Генерального секретаря ООН, ні державного секретаря США. Профспілка АФТ-КПП на чолі із Д. Суїні організувала сидячий страйк. До демонстрантів приєдналися парафіяни методистської церкви. Навколо готелю «Шератон» почалися сутички демонстрантів із поліцією, яка використала водомети, пластикові кулі та сльозогінний газ. Наступного дня в місті було запроваджено надзвичайний стан, сесію СОТ відкрили, але сутички, що тривали, призвели до суперечок серед учасників сесії. Кілька сотень учасників демонстрацій було заарештовано, що призвело до переміщення уваги преси на жорстокість дій поліції. Потреба в координації дій і роботи зі ЗМІ в недружньому середовищі Сіетла призвела до появи одного з найбільших антиглобалістських проектів – мережі незалежних інформаційних агенцій Індімедіа, які протягом 2000 року було створено більш як у 50 країнах світу, зокрема і в Україні.

Зрештою протестувальникам удалося зірвати запланований захід СОТ, на якому не було укладено жодної великої угоди. Одночасно з'явився міф про антиглобалістів як хуліганів, які громлять вітрини та б'ються з поліцією. Відбулось протестне народження антиглобалізму: народження міфа та бренда супротиву неоліберальній глобалізації з хуліганським обличчям [2, с. 101]. Відтоді всі зустрічі, наради, конференції, саміти представників провідних країн світу, міжнародних інститутів та установ, які мають глобальний вплив, супроводжуються акціями протесту [4, с. 387].

Після «битви в Сіетлі» телеглядачі спостерігали схожу сцену в Гетеборзі і Давосі, у Вашингтоні й Празі, у Квебеку й Ніцці, в Генуї та Брюсселі.

Початок діяльності антиглобалістів у Європі призвів до трансформації руху. Саме в Європі антиглобалістські акції протесту набувають по-справжньому інтернаціонального характеру. Так, у вересні 2000 року у Празі (Чеська Республіка) Світовий банк та МВФ запланували проведення своєї щорічної зустрічі. В акціях, організованих проти цієї зустрічі, взяли участь представники багатьох національностей, серед них турки, німці, греки, іспанці, поляки, баски, курди та інші. Варто зазначити, що саме в Празі остаточно було визначено тактику протестних рухів: зрив заходів міжнародних організацій, зустрічей урядовців різних країн, блокада будівель, в яких заплановано проведення таких заходів, тощо. Саме описані дії довели свою ефективність, хоча вони не виключали деякі елементи насилля. Саме тому сьогодні міжнародні конференції, саміти з участю перших осіб держав проводяться із застосуванням безпрецедентних заходів безпеки (цілковита ізоляція місця проведення від зовнішнього доступу, величезна кількість поліцейських та військових тощо).

У липні 2001 року в м. Генуї (Італійська Республіка) проходила чергова зустріч країн «великої» вісімки. Цей захід привернув увагу антиглобалістів: до Генуї з'їхалося від 200 до 300 тисяч активістів. Визначально, що саме в Генуї в акціях протесту вперше взяли участь делегації з України та Росії (загалом 44 особи) [4, с. 387].

Спочатку акції в Генуї мали мирний характер і зводилися до відкритих дискусій (таких, як «Глобалізація і труд», «Контроль над фінансами») та масових маніфестацій, які нагадували народні гуляння. Але екстремісти й анархісти, які приєдналися до протестувальників, сприяли організації безпорядків та погромів. У Генуї акції антиглобалістів цілком затьмарили теми зустрічі, особливо після смерті під час проведення антиглобалістських акцій – від поліцейської кулі загинув син місцевого профспілкового активіста Аньелі [2, с. 101].

У березні 2002 року під час проведення саміту Європейського Союзу в Барселоні (Іспанія) зібралась рекордна кількість антиглобалістів – більш як 500 тисяч осіб. Згодом ціла низка бурхливих акцій протесту прокотилась Бельгією, Угорщиною, Німеччиною, Польщею, Іспанією, Мексикою та іншими країнами й містами світу.

Цікавим проявом антиглобалістського руху є Всесвітній соціальний форум (ВСФ) – міжнародна зустріч, що проводиться щорічно на протиположних Всесвітньому економічному форуму в Давосі і об'єднує активістів багатьох соціальних рухів з усього світу, які виступають проти глобалізації як такої або шукають альтернативу пропонованій неолібералістською моделі глобалізації [3].

На ВСФ зустрічаються представники антиглобалістського руху, «зелені», активісти студентських та жіночих рухів, учасники багатьох інших соціальних рухів і неурядових організацій. Зустрічі відбуваються у форматі семінарів, дискусій, демонстрацій, акцій. Головні їх цілі – боротьба за демократію «знизу», за подолання експлуатації в країнах третього світу; за розв'язання екологічних проблем, розширення можливостей освіти і всебічного розвитку людини. Основними принципами проведення ВСФ є відкритість, демократичність, дискусійність. Кількість учасників ВСФ, які приїжджають з усього світу, щороку зростає і вже перевищує цифру в 100 тисяч осіб.

Перший Всесвітній соціальний форум проходив у місті Порту-Алегрі у Бразилії з 25 по 30 січня 2001 року. Другий ВСФ також проходив у Порту-Алегрі з 31 січня по 5 лютого 2002-го. В Порту-Алегрі в січні 2003 року відбувся і третій ВСФ. Четвертий ВСФ проходив в Індії в

місті Мумбаї з 16 по 21 січня 2004-го. П'ятий ВСФ знову приймав Порту-Алегрі з 25 по 31 січня 2005 року. Шостий ВСФ проводиться в кількох місцях і з певними інтервалами в часі. У січні 2006 року форум пройшов у Каракасі (Венесуела) і Бамако (Малі), а в березні цього ж року – в Карачі (Пакистан).

У січні 2007-го в Найробі в Кенії проходив сьомий ВСФ. Восьмий ВСФ у 2008 році не відбувся. Замість нього 26 січня було організовано Глобальний день дій. Того дня акції пройшли в багатьох країнах світу.

Дев'ятий ВСФ проходив у місті Белен, розташованому в лісах річки Амазонки в Бразилії, з 27 січня по 1 лютого 2009-го.

Крім ВСФ, організовують безліч соціальних форумів на регіональному рівні. З 2002 року регулярно проводяться європейські соціальні форуми. У 2003-му відбувся перший, поки що єдиний, Азіатський соціальний форум. У 2005-му пройшов також поки що єдиний Середземноморський соціальний форум. З 2001-го регулярно проводиться Південноафриканський соціальний форум.

Також у деяких країнах проводяться національні та локальні соціальні форуми: Італійський соціальний форум, Індійський соціальний форум, Бостонський соціальний форум, Ліверпульський соціальний форум, Соціальний форум США, Український соціальний форум, Соціальний форум Білорусі, Росії.

Тож варто зазначити, що антиглобалістський рух, який має велику кількість течій, має свою історію формування та розвитку. Хибна думка про деструктивність усіх дій антиглобалістських організацій. Дуже часто з вуст антиглобалістів лунає досить справедлива критика сучасної моделі неоліберальної глобалізації. До цих думок прислухаються, на них зважають. Та якщо такого порозуміння не вдається досягти, антиглобалісти використовують засоби, які можуть примусити їх почути. Загалом варто зазначити, що антиглобалістський рух як сучасний суспільно-політичний процес є невід'ємною частиною сучасної політичної дійсності.

Джерела

1. Агитон К. Альтернативный глобализм: новые мировые движения протеста. – М.: Гилея, 2004. – 203 с.
2. Антиглобализм и глобальное управление: доклады, дискуссии, справочные материалы / Под ред. Д. Н. Пескова. – М.: МГИМО (У) МИД России, 2006. – 440 с.
3. Всесвітній соціальний форум. – <http://www.forumsocialmundial.org.br/>
4. Глобализация: Учебник / О. Д. Абрамова, О. Н. Астафьева, В. В. Бакушев и др.; Под общ. ред. В. А. Михайлова, В. С. Буянова. – М.: Изд-во РАГС, 2008. – 544 с.
5. Глобальное управление: Учебн. пособ. / Под ред. А. И. Соловьева. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 252 с.
6. Доповідь Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй щодо роботи Організації. – <http://www.un.org/russian/document/gadocs/54sess/ch4-2.htm/>
7. Кляйн Н. NO LOGO. Люди против брендов. – М.: Добрая книга, 2003. – 624 с.
8. Приватизация мировой политики: локальные действия – глобальные результаты / Под ред. М. М. Лебедевой. – М.: МГИМО (У), 2008. – 280 с.